

*MATTERS OF CONCERN IN FOLKLORE FOR THE TRANSYLVANIAN
SCHOOL'S AMBASSADORS*

Aurelia Mariana Mărginean (Neagoie)
"1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: The Schools of Blaj offered, for three centuries, figures of great value for the Romanian culture, history and spirituality, but essentially, it gave rise to the "Transylvanian School" (Școala Ardeleană), which was a cultural and ideological movement, with a powerful illuminative nature. Alongside other actions that aimed historical, political, financial and cultural areas, the leaders of Transylvanian School were pioneers in folklore research. The interest in folklore emerged towards the end of the 18th century, due to the masses crucial impact in destroying feudalism, and it grows significantly afterwards. Elements of heritage and custom incidentally appeared in chronicler's analyses, as isolated acts, but since highbrows such as Gheorghe Sincai, Samuil Micu and Ion Budai Deleanu, it were noticed conscious attitudes of folklore appreciation. Following this trend, the Transylvanian School makes an Appeal for (village?) scholars, through which it urged them to collect Romanian specific songs, proverbs and parables. This Appeal initiated by transylvanian intellectuals can be considered the birth of modern Romanian folklore.

Keywords: folklore, collecting folklore, Transylvanian School, transylvanian intellectuals, unwritten works of art.

Școala Ardeleană a fost prima generație unitară de intelectuali care luptă în mod sistematic pentru destinul neamului. Această mișcare culturală, ideologică, cu caracter iluminist a fost generată în mare măsură de Școlile Blajului care, vreme de trei secole, au format personalități de mare valoare pentru cultura, istoria și spiritualitatea românească. Printre ei se numărau cei care au trecut Carpații în celelalte provincii românești, ducând cu ei ideile de emancipare națională, cât și cei care și-au continuat studiile la Roma, Viena sau Budapesta și au format prin operele lor ceea ce azi numim Școala Ardeleană. Aceasta a fost inițiată de cei trei corifei, preoți greco-catolici: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, iar programul politic al acesteia este prezentat în memoriul din 1791 numit „Supplex libellus valachorum Transilvaniae”, cel mai important act politic al românilor transilvăneni din secolul al XVIII-

lea, trimis împăratului Leopold II al Austriei. *Supplexul* era produs al celor mai luminate minți ale intelectualității românești, prin care se cerea recunoașterea românilor din Transilvania ca națiune egală în drepturi cu celelalte, argumentele fiind pe de-o parte istorice și pe de altă parte superioritatea numerică a românilor în Transilvania. Memoriul a fost respins datorită momentului politic nefavorabil, iar toate fundamentele memoriului au fost atacate, însă *Supplexul* rămâne punct de referință pentru lupta națională de mai târziu. Reacția intelectualității transilvănene s-a manifestat printr-o luptă aprigă pentru cauza națională, care a dus la cristalizarea conștiinței de sine a națiunii române din Transilvania. Cei trei cărturari, Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior și-au desfășurat activitatea în slujba neamului și, având la bază studiile făcute la Blaj și în străinătate, au elaborat lucrări istorice, filologice, lingvistice arătând originea romană a poporului român, latinitatea limbii române și continuitatea neîntreruptă în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Până la Mișcarea *Supplexului*, activitățile intelectuale ale vremii s-au concretizat în domeniul erudiției. După acest moment, marile personalități și-au canalizat eforturile pentru răspândirea cunoștințelor în societate și au abordat genurile specifice iluminismului, „genurile minore”. În literatura de luminare, un loc de seamă îl dețin lucrări de învățături economice (*Povățuire către economia de câmp* sau *Carte de mână pentru economie*) lucrările cu conținut pedagogic în care se regăsesc fragmente din literatura de stat, oficială (*Datorințele supușilor către monarhul lor*), literatura pedagogică iluministă adaptată la nevoile societății românești (*Povățuitorul tinerimei*), precum și replici la scrierile polemice ostile care încep să vadă lumina tiparului abia la începutul secolului al XIX-lea.¹

Următorul pas în evoluția curentului a fost pătrunderea beletristicii în creația intelectuală a epocii. La început, formele de manifestare au fost creația populară și diferite genuri minore care nu se îndepărtau prea mult de genul popular. Treptat, însă, s-a făcut trecerea spre creația originală cu valoare estetică.²

Interesul pentru folclor a apărut spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca urmare a rolului decisiv pe care l-au avut masele în distrugerea feudalității, iar interesul pentru popor și viața lui culturală se dezvoltă simțitor.

Folclorul, obiceiurile și tradițiile populare sunt primele componente care încep să fie cercetate prin intermediul vizitelor dascălilor de la Blaj în școlile sătești, dar și prin aducerea

¹ Cf. Dumiru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Introducere la Școala Ardeleană I*, București, Editura Minerva, 1983, p.22.

² Cf. *Ibidem*, p. 23.

lor de la sat, la Blaj, de către elevii care veneau să studieze aici.³ Dacă până acum, la cronicari a apărut incidental atenția acordată tradiției și poeziei populare, fiind niște acte izolate, la oamenii de cultură ca Gheorghe Șincai, Samuil Micu sau Ion Budai-Deleanu se remarcă atitudini conștiente de prețuire a folclorului și a creațiilor orale. Școala Ardeleană face, în această direcție, un *Apel* adresat cărturarilor sătești care se încheie cu îndemnul de a culege cântecele, proverbele, parabolele specific românești. Acest *Apel* lansat de intelectualitatea transilvăneană poate fi considerat actul de naștere al folcloristicii române moderne.⁴

În plan literar, rezultatul a fost aplecarea poeților spre poezia populară. Școala latinistă care urmărea să creeze o soartă mai bună pentru masele de iobagi transilvăneni, reacționează la acest curent care ridică literatura populară în atenția cărturarilor. Pentru a avea susținerea populației în demonstrarea latinității noastre, oamenii cărților încep să militeze pentru luminarea maselor. Pentru aceasta se tipăresc abecedare, manuale școlare, îndrumare pentru creșterea copiilor, pentru agricultură sau creșterea stupilor etc. Gheorghe Șincai înființează 300 de școli, scrie manuale și le insuflă sentimentul patriotic, iar Petru Maior răspândește în parohia sa învățături elementare.

1. Samuil Micu

Samuil Micu este primul dintre corifeii Școlii Ardelene care a scris între 1792 și 1796 un studiu despre obiceiuri populare în cartea sa *Scurtă cunoștință a istoriei* românilor, rămasă în manuscris. Studiul are o întindere neobișnuit de mare pentru istoriografia de atunci. Aici a descris pe scurt câteva datini subliniind pentru fiecare în parte paralelismul cu obiceiurile romane pentru a dovedi moștenirea lor de la romani.⁵ Ponderea pe care Samuil Micu o dă obiceiurilor este foarte mare, dovadă fiind faptul că a poziționat acest capitol înaintea limbii, imediat după atestările documentare ale scriitorilor lăini și medievali. El descrie astfel următoarele obiceiuri, așa cum erau practicate la romani și la români: ghicirea viitorului soț la Anul Nou, înfrățirea de Sântoader, săptămâna nebunilor, zilele Babelor, focul de la lăsatul secului, duminica floriilor, Armindenul, joile de paști, sânzâienile, petrecerea flăcăilor de la colindat, colindele și calendele romane, jocul cu strigături, călușarii (urmași ai Colisaliilor,

³ Cf. *Istoria Românilor, VI.*, Academia Română, coord. Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, București, Editura Științifică, 2002, pp. 835-836.

⁴ Cf. Gheorghe Vrăbie, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968, pp.16-17.

⁵ Cf. Ovidiu Bârlea, *De la Ion Budai-Deleanu la Lucian Blaga*, București, Editura RCR Editorial, 2014, pp.88-91, 98.

teorie infirmată ulterior), ghicirea viitoarei soții prin sâmburele de măr, obiceiuri de nuntă sau înmormântare (banul dat mortului, bocirea lui de femei „tomnite”, pomana) precum și unele aspecte ale portului: chindisirea cu roșu a cămășilor, opinca. S. Micu mărturisește, în final, că a citat selectiv aceste obiceiuri doar ca argumente pentru demonstrația pe care dorea să o facă. El prezintă aceste datini într-un mod pozitiv, ilustrându-le ca pe o moștenire firească, fără nicio intenție de a le socoti dăunătoare. Acesta nu le vede ca pe niște superstiții, ca Gheorghe Șincai, ci ca bunuri culturale, ca o moștenire culturală, o componentă indispensabilă a culturii naționale care avea un rol esențial în păstrarea identității neamului. Samuil Micu intuiește importanța tradițiilor și obiceiurilor, alături de limbă, în conturarea specificului național.⁶ Valoarea notelor lui S. Micu despre viața populară nu constă în paralela cu obiceiurile și sărbătorile romanilor, care este de multe ori exagerată, ci în faptul că ele reprezintă cea dintâi consemnare a unor datini vechi.⁷ De asemenea, Samuil Micu explică în limba latină, germană sau maghiară, în *Dicționarul român-latin*, apărut în 1801, mai multe noțiuni folclorice precum: *arminden, călușari, colindă, sînziene, strigoaie, turca, datină, deochiu, vrajă* etc.

Jordan Datcu îl consideră pe Samuil Micu un cunoscător mai bun al folclorului și al etnografiei românești decât Gheorghe Șincai sau Petru Maior, deși scopul interesului pe care îl urmărea era comun: susținerea tezei despre romanitatea poporului român, cu ajutorul argumentelor oferite de tradițiile populare. El dechide noi perspective asupra semnificației obiceiurilor poporului român și mai ales asupra importanței culegerii lor.⁸

2. Petru Maior

Interes pentru folclor a avut și Petru Maior care a manifestat o atitudine iluministă în *Istoria* sa când a comentat circulara Mitropolitului Sava Brancovici cu privire la reducerea sărbătorilor. Maior subliniază faptul că era în interesul celor care exploatau oamenii de rând să mențină numărul mare de sărbători, făcând referire la munca în clacă pentru cei bogați și puternici. Tot aici, Maior condamnă pe cei care cred în descânțece și vrăjitorii. Un alt document folcloric rămas de la Petru Maior este scrisoarea acestuia adresată lui Moise Nicoară în 1810, unde descrie o călătorie făcută de acesta în Ardeal și Țara Românească, subliniind niște detalii referitoare la costumele locuitorilor din Valea Arieșului. Maior își exprimă admirația pentru dansul Călușarilor pe care l-a văzut în Ciufud și pentru portul femeilor dintr-un alt sat de lângă

⁶ Cf. *idem, Istoria folcloristicii românești*, Craiova, Editura Aius, 2010, pp.56-57.

⁷ Cf. Gheorghe Pavelescu, *Studii și cercetări de folclor*, București, Editura Minerva, 1971, p.15.

⁸ Cf. Jordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români, II*, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p. 76.

Blaj. El face o paralelă între locuitorii de pe Târnave și cei din Marmația și Chioaru. Și scrisoarea lui Petru Maior către Vasile Pop în care acesta îl încurajează să dezvolte cât mai mult tema pentru lucrarea de doctorat pe care și-a ales-o (*Despre obiceiurile de înmormântare ale românilor*), asigurându-l ca nu a mai scris nimeni despre asta înainte, oferindu-i totodată un material bogat despre credințele poporului referitoare la corp și suflet precum și practici de înmormântare (banul-vamă peste râu, închiderea ochilor mortului, tămâierea acestuia etc). Studiul a devenit o importantă lucrare de folclor.⁹

Preocupările pentru etnografie și folclor cresc, dezvoltându-se și mai mult în cea de-a doua generație a Școlii Ardelene (Eftimie Murgu, Gheorghe Barițiu, Andrei și Iacob Mureșeanu etc), în trei direcții: eliminarea concepțiilor înapoiate și dăunătoare, direcția istorică și direcția poetică.

3. Gheorghe Șincai

Mărturie pentru lupta de destrămare a prejudecăților, a ignoranței și a superstițiilor cu ajutorul științei scoase iveală de secolul luminilor, stă lucrarea lui Gheorghe Șincai, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, operă reprezentativă pentru iluminismul sfârșitului de secol XVIII și începutului de secol XIX. Deși nu este o lucrare în totalitate originală, ci s-a dorit o traducere a germanului I.A. Helmuth (*Volks Naturlehre*), este, în realitate, o adaptare și o prelucrare cu multe contribuții personale.¹⁰ Șincai combate aici o serie de superstiții arătând cauzele reale ale fenomenelor respective, realizând astfel cea mai importantă lucrare din literatura și cultura română în care cunoștințele științifice sunt folosite pentru combaterea superstițiilor.

Fără a ține seama de valoarea lor etnodocumentară și artistică, Șincai se înscrie în spiritul dogmatic al iluminismului dominat de rațional și combate credința în boscoane, strigoi, zmei, vrâjitori și descântece.¹¹

Învățătură firească este, în concepția lui Șincai, „drept aceia, numai cu trupurile cele din lume are de-a face și de a cerca pricinile întâmplărilor celor din trupurile acestea, carea învățătură, [...], se zice fysică, adecă știință sau meșteșug ai firei”¹².

⁹ Cf. *Ibidem*, pp.17-18.

¹⁰ Cf. Dumiru Ghișe, Pompiliu Teodor, *op.cit.*, p.37.

¹¹ Cf. Iordan Datcu, *op.cit.*, p.241.

¹² Gheorghe Șincai, *Învățătură firească spre surparea superstițiri norodului*, în *Școala Ardeleană I*, București, Editura Minerva, 1983, p. 630.

Lucrarea este alcătuită din 12 capitole care a tratat mai multe subiecte ca: mișcarea (cap.III), greutatea (cap. IV), apa (cap. VI), vantul, electricitatea, sunetul etc. Fiind o lucrare științifică, autorul adoptă un limbaj potrivit materiei dar accesibil maselor. Fiecare capitol descrie proprietățile fizice ale corpurilor, iar în *însemnări*, autorul încearcă să demonstreze, cu argumente științifice, lipsa de fundament a unor cunoștințe general acceptate de mase. Ultima parte a capitolelor cuprinde *Aplecarea acestor asupra superstițiilor*, unde introduce superstiții despre zmei, strigoi și alte credințe deșarte ale poporului român.¹³

Această *Învățătură firească* avea menirea de a ajuta omul să scape de întunericul minții alimentat de superstiții, dar și să îi facă viața mai îndestulată, mai fericită și mai sănătoasă. Șincai credea cu ardoare, ca și ceilalți iluminiști, în puterea cunoașterii și avea convingerea că ignoranța și necunoașterea erau sursa oricărei superstiții, alături de tendința de a atribui calități umane unor lucruri neînsuflețite. Cu acest prilej, Șincai oferă niște sfaturi educative, menite să înlăture elementele dăunătoare precum cultivarea fricii în rândul copiilor prin povestirea unor istorii nepotrivite, care au ca urmare încătușarea omului la vârsta adultă în niște tare sufletești și sociale care îl paralizează în drumul său de eliberare propus de iluminiști. Șincai pierde din vedere un aspect și nu reușește să detecteze cauzele sociale ale superstițiilor. Cu toate acestea, raționalismul gândirii iluministe se simte pe parcursul întregii lucrări care încearcă să scoată oamenii de sub canoanele și interdicțiile teologiei din evul mediu și să proclame o laicizare privită ca un progres, un nou mod de a privi și de a concepe lumea.¹⁴

În aceeași direcție a surpării superstiției poporului se înscrie și Ioan Micu Moldovan și Ion Agârbiceanu. I.M.Moldovan, în *Geografia Ardealului*, în capitolul *Pt. Docente*, cuprinde mai multe îndrumări metodice în predarea geografiei și vorbește despre *întunecimi* (eclipse) și despre *comeți*, arătând că învățătorul trebuie să se străduiască „a stârpi din mintea învățăceilor rădăcinile băgate de părinți cum că întunecimile și ivirea vreunui comet preseamnă oarece rău, bătaie, foamete. Spre atingerea acestui scop, să se arate că întunecimile sunt socotite de învățați pre sute de ani înainte...”¹⁵. Ion Agârbiceanu vorbește, în scrierile sale creștine, despre minuni spunând: „Este lucru recunoscut cu câtă ușurință cred unii oameni în orice zvon în legătură cu întâmplări pete fire. Vorba trece de la om la om, fiecare adaugă ceva și vestea crește în cuprins. Până ce se pun oamenii la drum să vadă minunea sau să o creadă, fără să o vadă, ca pe Sfânta

¹³ Cf. Gheorghe Vrabie, *op.cit.* p.16.

¹⁴ Cf. Dumir Ghîșe, Pompiliu Teodor, *op.cit.*, pp. 38-40.

¹⁵ Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului. Pentru școalele populare*, Blaj, 1870.

Scriptură.”¹⁶ Agârbiceanu definește minunile ca „lucrarea și darul lui Dumnezeu. Ele sunt lucruri peste fire, pe care niciun pământean nu le poate face, nici vreun înger din cer, decât prin voința și puterea lui Dumnezeu”¹⁷.

Astfel, unii dintre învățații ardeleni s-au apropiat de obiceiurile poporului român în scop etnografic, unii au atras atenția asupra multor superstiții păgubitoare vieții oamenilor pentru luminarea acestora prin cultură, iar alții au acordat credințelor și poeziei populare valoare artistică.¹⁸

Importanța Școlii Ardelene la dezvoltarea folcloristicii române este incontestabilă, mișcarea acestor intelectuali români înscriindu-se în evoluția ideilor lansate de secolul luminilor. Ei afirmă și adoptă o atitudine clară față de superstiții, iar prin prezentarea unei paralele între tradițiile și obiceiurile poporului român și cele de origine romană inițiază în epocă o metodă comparativă de studiere a folclorului.¹⁹ Preocupările de acest gen s-au intensificat în anii premergători Revoluției de la 1848, constituindu-se bazele unor culegeri de folclor românesc din Câmpia Transilvaniei, unele supraviețuind distrugerii bibliotecii de la Blaj din timpul evenimentelor de la 1848.²⁰

4. Ion Budai-Deleanu

Un scriitor care a marcat trecerea spre creația cultă a fost Ion Budai-Deleanu, un spirit enciclopedic al secolului luminilor. „Adevăratul poet al latiniștilor”²¹, cum l-a numit George Călinescu pe Ion Budai-Deleanu, a dovedit o cunoaștere remarcabilă a marilor epopei ale literaturii universale, începând cu perioada antică și continuând cu influențele germane, italiene și spaniole pe care cercetătorii le-au descoperit în lucrarea sa „deschizătoare de drumuri noi în cultura română”²². Budai-Deleanu este un fruntaș al Școlii Ardelene care, în realitate, depășește această mișcare. El folosește literatura ca armă de luptă, ca o tribună socială, *Țiganiada* fiind o reprezentare a epocii în care a trăit prin prisma alegoriei sub protecția căreia Budai – Deleanu inițiază o aspră critică la adresa întregii orânduiri feudale și a instituțiilor acesteia.

¹⁶ Ion Agârbiceanu, *Scrieri creștine*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2008, p.17.

¹⁷ *Ibidem*, p. 35.

¹⁸ Cf. Gheorghe Vrabie, *op.cit.*, p.19.

¹⁹ Cf. *Ibidem*, p.24.

²⁰ Cf. *Istoria Românilor, VI.*, Academia Română, coord. Paul Ceernovodeanu, Nicolae Edroiu, București, Editura Științifică, 2002, p.836.

²¹ George Călinescu, *Ioan Budai-Deleanu*, în *Ion Budai-Deleanu*, București, Editura Eminescu, 1980, p. 66.

²² Dumitru Popovici, *Doctrina literară a „Țiganiadei” lui I. Budai-Deleanu*, în *Ion Budai-Deleanu*, București, Editura Eminescu, 1980, p.76.

Totuși influența cea mai puternică și cea mai fructuoasă în *Țiganiada* este influența populară care a fost neglijată, în concepția lui Ovidiu Bârlea, prea mult timp de către cercetătorii literari din trecut, aceștia nerecunoscând muza populară care a fost o permanență în activitatea sa creatoare.²³ Aceste aspecte îl fac pe Budai-Deleanu „un om cu desăvârșire occidental, fără a pierde nimic din spiritul țaranului român”²⁴. Influența clasică este îmbinată armonios cu prezența credințelor și obiceiurilor populare, a basmelor, snoavelor și a cântecelor populare, precum și a limbii populare. Îmbinarea dintre folclor și cultura clasică dovedește măiestria autorului și s-a realizat în mod natural, „altoind pe filonul popular influența marilor opere clasice”²⁵. La Budai-Deleanu, folclorul formează substanța fundamentală a operei. El a copilărit într-un sat de lângă Hunedoara, Cigmău, aproape de Orăștie, și a cunoscut foarte bine poezia și mitologia populară, precum și toate aspectele vieții de la țară, de la necazurile țaranilor până la datinile și obiceiurile frumoase din ținutul său natal. De aceea, introducerea acestor elemente în scrierile sale apare ca un fapt firesc. Scriitorul a creat în *Țiganiada* o lume întreagă cu zâne bune și rele, cu fantasme proprii mitologiei românești, cu vrăjitoare, ursitoare și strigoi, cântece, povești și orații de nuntă, planul real al operei fiind pătruns de legendă, datini și mit folcloric.²⁶

Cu toate acestea, ar părea exagerat să i se atribuie lui Ion Budai-Deleanu o concepție modernă despre valoarea folclorului, deoarece, în acea perioadă, folcloristica era abia la început. Cercetătorii nu puteau încă să distingă operele populare de creațiile vechi ale cărturarilor rămase prin manuscrise sau chiar de creațiile recente ale unor scriitori. Budai-Deleanu constata încă de pe atunci coexistența creațiilor populare dedicate maselor și a creațiilor culte destinate cărturarilor. El anticipează programul *Daciei literare* atât prin faptul că punea în discuție transpunerea istoriei naționale în poezie dar și prin propunerea de introducere masivă a folclorului într-o creație cultă.²⁷

Dificultatea cercetării elementelor folclorice se datorează faptului că documentele folclorice au fost publicate ulterior *Țiganiadei*, și din faptul că este imposibil să fie cercetate variantele populare pe care le-a cunoscut Budai-Deleanu, deoarece acestea au suferit numeroase transformări până au fost culese, mult mai târziu.²⁸

²³ Cf. Ovidiu Bârlea, *De la Ion Budai-Deleanu la Lucian Blaga*, București, Editura RCR Editorial, 2014, p.86.

²⁴ George Călinescu, *op. cit.*, p.66.

²⁵ Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p.87.

²⁶ Cf. Gheorghe Vrăbie, *op.cit.*, pp.20-21.

²⁷ Cf. Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, pp.103-104.

²⁸ Cf. *ibidem.*, p.87.

Unul dintre elementele care influențează decisiv lucrarea lui Budai-Deleanu este **snoava** populară, influență care pornește chiar de la tema centrală a operei, subiect preferat al snoavelor populare, și anume, viața țiganilor, conturată prin câteva direcții: foamea și aviditatea după mâncare și băutură (...*Dară – zisă -/ Până cându-ți vorbi tot nimică?/ Mămăligă, măi, brânză și clisă!/ Dă aheste vă sfătuiți nainte,/ Dar nu da a voastre goale cuvinte./ Când om avea ce mânca și bere/ lesne om sfătui noi și da ahele.* I, 44,45; biserica este în viziunea lor din clisă sau din caș, ferestrele sunt din unt, stâlpii sunt din caltaboși, lanțurile din cârnați, iar șindrilele din plăcinte.) ce îi fac să descrie Raiul prin aspecte culinare (*În locul de arbori și copace/ Cresc rodii. Nărănciuri ș-alămâi,/ Și tot feliu da pom ce la gust le place/.../ Râuri da lapte dulce pă vale/ Curg acolo și da unt păraie/.../Țărmuri-s ă mămăligă moale,/ Dă pogăci, de pite și mălaie/.../ Colea, un șipot da răchie/.../ Dealurile și coastele toate/ Sunt da caș, da brânză, da slănină/.../ Gardurile acolo-s împletite/ Tot cu cârnăciori lungi și aioși/ Cu plăcinte calde streșinite,* IX, 111-115.), lenevia (*Dar ș-altă nevoie le sta în cale,/ Căci pe nemâncat nu putea merge/.../ Când era sătui, punea pricină/ Că le-ar fi rău și făcea hodină,* II,2), sărăcia lor proverbială (*Mergea lăieții, goleții droaie.../ Muierile cu prunci mici în pate/ De tot goale sau de jumătate.* I.96), frica lor caracteristică (*Rugăm pe Măria-Sa foarte/ Ca să ne deie pă drum vo pază,/ Ori oșteni ce n-au frică de moarte,/ Sau și haiduci cu groaznice obrază,/ Ca la primejdie să ne ajute;* I, 110.), precum și neconcordanța dintre propunerile și așteptările prea mari și puterea de realizare care are la bază zicala populară „Își face planul ca țiganul”. Deși trebuie admis faptul că există și o notă de desconsiderare la adresa țiganilor, aceștia au fost introduși în snoave de către autorul popular deoarece prezintă cele mai tipice deformări în ceea ce privește aceste stări care sunt consecințe ale condiției lor de robi.”²⁹ Chiar dacă snoavele îi au în centru pe țigani, nu înseamnă că ele au un caracter exclusivist și se referă doar la aceștia. În realitate, ea se aplică în cazuri individuale în multe situații de viață, iar Ion Budai-Deleanu extrapolează la starea întregului popor român din vremea sa. Însuși autorul subliniază înțelesul alegoric al lucrării sale, pentru a preîntâmpina interpretările greșite, scriind în *Epistolie închinătoare* faptul că prin țigani se înțeleg și alții căror li se pot aplica metehnele celor dintâi.³⁰ „Însă tu bagă bine de samă, căci toată povestea mi se pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să înțeleg ș-alții carii tocma așa au făcut și fac, ca țiganii oarecând. Cel

²⁹ Cf. *ibidem.*, pp.105-106, 146.

³⁰ Cf. *ibidem.*, p.107, 146.

înțelept va înțâlege!”³¹ Tot pornind de la snoava populară, Budai-Deleanu conturează personajele epopeii sale.

Părerile criticilor cu privire la modul realist, țăărănesc în care sunt descriși sfinții în *Țiganiada* sunt împărțite. Unii consideră că reflectă doar atitudinea liberală a autorului față de biserică, în timp ce alții consideră că acest aspect se datorează mentalității populare în care Budai-Deleanu înfățișează personajele supranaturale, imagine care se aseamănă foarte mult cu modul în care acestea apar în legende.³² Eroul Argineanul este un viteaz și un luptător dârz, neînfricat, desprins parcă din baladele populare, asemănându-se cu personaje ca: Novac, Badiu, Tanislav, Vulcan ș.a., vitejia lui hiperbolizată putând fi asemănată ușor cu cea a lui Novac și Gruia.

I. Budai-Deleanu este de părere că produsele folclorice, mai ales baladele, pot fi considerate material documentar cu valoare informativă. Ilustrativă în acest sens este o notă, pusă pe seama lui Erudițian care îndeamnă la culegerea acestora: „Pagubă ...că nește cântări ca acestea nu se însemnează, despre cei procopsiți ai norodului, căci întru dânsese ar găsi multe fâpturi istoricești, care ar putea să fie ocrotite de uităciunea vremurilor.”³³ Îndemnul lui Budai-Deleanu de a culege baladele despre viteji nu apare decât în a doua variantă, ulterioară, ceea ce demonstrează uninteres sporit pentru folclor.

Influența folclorului se regăsește și la nivelul rimei interioare a cântecului care are la bază schema versului popular de cinci silabe întâlnit în colinde, balade, cântece rituale mai vechi, dar și în procedeele folclorice de a întregi ultimul picior al versului cu o silabă de completare. Numeroasele proverbe și zicători care apar în *Țiganiada* conturează personajele mult mai aproape de realitate și de vorbirea populară (...fuga-i rușinoasă, / Dară-i dâן toate mai sănătoasă; ...Cui vra norocul,/ Și durmind îi cade peatra în gură!).³⁴

Contribuția lui Ion Budai-Deleanu în domeniul folcloristicii nu se rezumă doar la implementarea diferitelor surse de inspirație folclorică în *Țiganiada*, ci continuă și prin preocupările lui pentru creația populară care reies din adnotările lui sumare și care, alături de contribuțiile ulterioare, pune bazele folcloristicii ca disciplină autonomă cu domeniu și metode specifice. El face totodată apel la cărturari să culeagă produsele folclorice, subliniind valoarea documentară a epicii populare.³⁵ Trebuie remarcat faptul că îndemnul lui Budai-Deleanu de a

³¹ Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, București, Editura se Stat pentru Literatură și Artă, 1953,p. 68.

³² Cf. Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p. 148.

³³ Ion Budai-Deleanu, *op. cit.*, p. 183.

³⁴ Cf. . Ovidiu Bârlea, , *op.cit* p. 154, 157.

³⁵ Cf. *Ibidem*, pp. 159-160.

culege baladele despre viteji nu apărea în notele primei variante a *Țiganiadei*, cea din 1800, ci doar în varianta din 1812 care este și mult mai bogată în elemente folclorice. Acest lucru demonstrează faptul că interesul pentru folclor a crescut între timp, până în anii 1810-1813.³⁶

Toate acestea oferă suficiente argumente istoricilor literari să îl nominalizeze pe Ion Budai-Deleanu printre „precursorii folcloristicii noastre”³⁷, „fiind cel dintâi scriitor care impune folclorul unei lucrări scrise, iar prin aceasta ea devine mai originală tocmai fiindcă a avut drept sursă principală viața maselor cu datinile și obiceiurile ei”³⁸.

Un alt aspect sub care este privită cultura populară este acela al eliminării concepțiilor înapoiate și dăunătoare. Această preocupare a corifeilor Școlii Ardelene de a combate prejudecățile depășite de știință era o consecință a dorinței lor de a ridica poporul prin cultură. Ei au ignorat într-o oarecare măsură valoarea culturală a creațiilor populare, însă aspectul pozitiv care rămâne din această tendință este că au încercat să combată superstițiile și practicile dăunătoare din unele obiceiuri.³⁹ Ca enciclopedist, Budai Deleanu ia și el poziție împotriva superstițiilor: Această tendință de combatere a superstițiilor este prezentă și în adnotările din *Țiganiada*: „Este o veche întru norod credere deșartă, cumcă unii oameni au legătură cu dracu, pe care îl poartă cu sine, și acela le dă putere ș.c.d. Într-această noimă trebuie să se înțaleagă și ce zice aici autoriul pentru Tandaler; însă adaugă și el cumcă numa unii așa-l defaimă, adecă pismașii. În urmă trebuie a lua lua samă că cuvântul *defaimă* să înțalege ca și *clevețește*, iar nu într-altă noimă. – M.P.” (I, 95, Nota 2)⁴⁰.

BIBLIOGRAFIE:

1. Agârbiceanu, Ion, *Scrieri creștine*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2008.
2. Bârlea, Ovidiu, *De la Ion Budai-Deleanu la Lucian Blaga*, București, Editura RCR Editorial, 2014.
3. *Idem*, *Istoria folcloristicii românești*, Craiova, Editura Aius, 2010.
4. Budai-Deleanu, Ion, *Țiganiada*, București, Editura se Stat pentru Literatură și Artă, 1953.

³⁶ Cf. *Ibidem*, p.102.

³⁷ *Ibidem*, p.163.

³⁸ Gheorghe Vrabie, *op. cit.* pp.17-18.

³⁹ Cf Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p. 92.

⁴⁰ Ion Budai-Deleanu, *op. cit.*, p.96.

5. Călinescu, George, *Ioan Budai-Deleanu*, în *Ion Budai-Deleanu*, București, Editura Eminescu, 1980.
6. Datcu, Iordan, *Dicționarul etnologilor români, II*, București, Editura Saeculum I.O., 1998
7. Ghișe, Dumiru, Teodor, Pompiliu, *Introducere la Școala Ardeleană I*, București, Editura Minerva, 1983.
8. Micu Moldovan, Ioan, *Geografia Ardealului. Pentru școalele populare*, Blaj, 1870.
9. Pavelescu, Gheorghe, *Studii și cercetări de folclor*, București, Editura Minerva, 1971.
10. Popovici, Dumitru, *Doctrina literară a „Țiganiadei” lui I. Budai-Deleanu*, în *Ion Budai-Deleanu*, București, Editura Eminescu, 1980
11. Șincai, Gheorghe, *Învățătură firească spre surparea superstițiilor norodului*, în *Școala Ardeleană I*, București, Editura Minerva, 1983.
12. Vrabie, Gheorghe, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
13. ****Istoria Românilor, VI.*, Academia Română, coord. Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, București, Editura Științifică, 2002.

This paper has been prepared with the financial support of the project “Quality European Doctorate - EURODOC”, Contract no. POSDRU/187/1.5/S/155450, project co-financed by the European Social Fund through the Sectoral Operational Programme “Human Resources Development” 2007-2013.